

Iwona Benenowska

Uwagi dotyczące predykatów dolegliwości
fizycznych

Przedmiotem niniejszego artykułu są orzeczenia syntetyczne konstytuujące elementarne struktury zdaniowe (ESZ – termin i skrót A. Otfinowskiego, 1982: 8) implikujące jeden argument, będące wykładnikami predykatów dolegliwości fizycznych.

A. S. Dyszak wskazał ponad czterysta takich predykatów (zob. Dyszak 1992)¹. W swojej rozprawie poddał analizie prymarne orzeczenia syntetyczne wyrażające „aspekt fizjologiczny cierpienia (= odczuwanie wrażeń czysto fizycznych, bólu (...))” (AD: 8). Ich opis został przeprowadzony z podziałem na dwie zasadnicze grupy: ze względu na nieotwieranie i otwieranie przez nie pozycji dla wykładnika argumentu nieprzedmiotowego (zdarzeniowego). Pierwszą grupę tworzą orzeczenia niekautatywne (Os), które otwierają pozycje jedynie dla wykładników argumentów przedmiotowych i konstytuują ESZ. Drugą grupę tworzą orzeczenia kautatywne (Osk), które otwierają (obok pozycji dla argumentów przedmiotowych) pozycję dla mianownikowego wykładnika zdarzenia będącego przyczyną cierpienia i konstytuują złożone struktury zdaniowe (AD: 10-11). W kręgu mojego zainteresowania pozostaje tylko pierwsza z tych grup. A. S. Dyszak przyjął, że orzeczenia te otwierają dwie pozycje – dla wykładnika podmiotu recepcyjnego (WP) i wykładnika lokalizatora cierpienia (WLok) lub jedną pozycję – wspólną dla WP i WLok albo tylko dla WP. Jak widać, autor wyróżnia części ciała jako odrębną kategorię obiektów, przeciwstawia je istotom żywym (których są częściami) i polemizuje z odmiennym podejściem S. Karolaka, który zaznacza, że wyrażenia predykatywne odnoszące się do części ciała ludzkiego, określane też jako

¹ Dalej na oznaczenie tego tekstu będę stosować skrót AD, z adnotacją odpowiednich stron lub/i numerów przykładów.

nieodłączalne części całości, wypełniają model struktur predykatowo argumentowych z tzw. argumentem osobowo-rzeczowym (por. Karolak 1984: 152). Możliwość posiadania przez ten jeden argument dwóch wykładników tłumaczy S. Karolak dysjunkcją² argumentu rozumianą przez niego jako zdolność „reprezentowania jednego argumentu przez więcej niż jeden wykładnik w strukturze wyrażenia zdaniowego” (Karolak 1984: 108)³.

Jeśli przyjąć koncepcję dysjunkcji, pierwsza grupa orzeczeń wyłonionych przez A. S. Dyszaka stanowiłaby grupę orzeczeń syntetycznych konstytuujących ESZ i implikujących jeden argument, a nie dwa – jak chce A. S. Dyszak. Orzeczenia wyróżnione przez niego ze względu na formę wykładnika argumentu można by zatem sklasyfikować następująco:

A. Orzeczenia otwierające pozycje dla dwu wykładników jednego argumentu⁴
A I. Wykładnik oznaczający istotę żywą w mianowniku i wykładnik oznaczający część ciała istoty żywej w bierniku

A I. 1. Z przyimkiem *na*

W funkcji orzeczenia: *głuchnie*⁵, *niedomaga*, *ogłuchł*; np.:

1. (Słyszy jeszcze, ale czuje, że z każdym dniem *głuchnie* coraz bardziej).

ISJP⁶ ← Ktoś *głuchnie* na (oba) uszy.⁷

2. (Trochę) *niedomagam* (ostatnio) na serce. ISJP

A I. 2. Z przyimkiem *w*

W funkcji orzeczenia: *drapnął się*, *drasnął się*, *dźga się*, *dźgnął się*, *ktuje się*, *oparzył się*, *parzy się*, *pokłuł się*, *poparzył się*, *sparzył się*, *ugryzł się*, *ukłuł się*, *uraził się*, *uraza się*, *zadrapnął się*, *zadrasnął się*, *zakłuł się*, *zakłuwa się*⁸; np.:

² Taką postać zapisu terminu *dysjunkcja* przyjmuję za słownikami, zob. np. WSOF i STJ. S. Karolak (za nim także A. S. Dyszak) stosuje zapis *dyzjunkcja*.

³ Koncepcja S. Karolaka jest stosowana np. w pracach A. Otfinowskiego (1986: 17), R. Suchenek (2001: 227-237), I. Benenowskiej (2002: 88-91).

⁴ Należy pamiętać, że dysjunkcja polega na rozszczępieniu argumentu w płaszczyźnie wyrażania – pojawiają się dwa wykładniki jednego argumentu: jeden wykładnik dla oznaczenia istoty żywej, drugi wykładnik dla oznaczenia części ciała tej istoty.

⁵ Wykładniki części ciała są często wyzerowane, przede wszystkim gdy cierpienie nazwane tym orzeczeniem dotyczy obu uszu. Pozycja dla wykładnika w bierniku z przyimkiem *na* jest wypełniona przy dodatkowej charakterystyce rzeczownika będącego wykładnikiem części ciała, np. *na lewe ucho* itp.

⁶ W miarę możliwości starałam się uaktualnić zbiór egzemplifikacji struktur, jeśli brakowało takich – przywołuję numer przykładu i stronę za A. S. Dyszakiem.

⁷ Podobnie z użyciem orzeczenia *ogłuchł*. W ten sam sposób traktowane są wszystkie pary aspektowe w pozostałej części tekstu.

⁸ Orzeczenia w każdym z podanych zdań są rozumiane jako wykładniki dolegliwości fizycznych spowodowanych (s)kaleczeniem się, a nie jako wykładniki (s)kaleczenia się i dlatego

3. Drasnąłem się w rękę. SSG⁹
4. (Zrywając kwiaty), Anna kłuła się w rękę (ostrymi kolcami róż). SSG¹⁰
5. (Piła łapczywie, parząc się w język.) ISJP ← Ona parzyła się w język.
6. (Niechcący) ugryzłem się w wargę. ISJP
7. Uraziłem się w (to chore) kolano (i teraz boli jeszcze bardziej). ISJP

A II. Wykładnik oznaczający istotę żywą w celowniku i wykładnik oznaczający część ciała istoty żywej w innym przypadku

A II. 1. W mianowniku

W funkcji orzeczenia: *cięży*, *dokucza*, *dokuczył*, *dolega*, *doskwiera*, *mdleje* I (= o członkach ciała: 'drętwieje')¹¹, *miękną*¹², *omdlał* I (= o członkach ciała: 'zdrętwił'), *omdlewa* I (= o członkach ciała: 'drętwieje'), *pęka*, *pękt* (+ 'mało nie')¹³, *płonie*, *pocierpły(-a)*¹⁴, *podrętwiały*¹⁵ (SSG), *pomarzły* (SJPSz), *pomdlały* (SJPDor), *puchnie*, *zasechł*, *zasycha*, *zemdlał* I (= o członkach ciała: 'zdrętwił'), *zmiękły*¹⁶ (SJPDor); np.:

też w nawiasy zostały ujęte rzeczowniki, które mogłyby pełnić funkcję instrumentów (por. też AD: 38).

- ⁹ Podobnie z użyciem orzeczeń: *drapnął się*, *dźga się*, *dźgnął się*, *zadrapnął się*, *zadrasnął się*.
- ¹⁰ Podobnie z użyciem orzeczeń: *pokłuł się*, *ukłuł się*, *zakuł się*, *zakuwa się*. W ten sam sposób traktowane są wszystkie szeregi orzeczeń (osobowych form czasowników pokrewnych słowotwórczo) w pozostałej części tekstu.
- ¹¹ Przy orzeczeniach ze znakami I i II zawsze podaję dla ułatwienia rozróżnienia znaczeń skrócone definicje za A. S. Dyszakiem.
- ¹² Na inną formę wykładnika istoty żywej niż celownik wskazuje ISJP: (*Czułem jak*) *miękną pode mną nogi*. Wykładnik istoty żywej w celowniku został zastąpiony wykładnikiem w narzędniku z przyimkiem *pod*. Wydaje się też możliwa do przyjęcia interpretacja zakładająca, że pozycję dla wykładnika istoty żywej otwiera nie orzeczenie, ale wykładnik części ciała: *miękną nogi/kolana pod kimś*, a wykładnik w celowniku został ze względu na obecność tej formy wyzerowany, choć pozycja dla niego jest otwarta: *miękną (komuś) nogi/kolana pod kimś* (por. też *drętwieje* w AD: 41-42). ISJP wskazuje jeszcze jedną formę wykładnika istoty żywej: (*A co*) *pan (tak od razu) mięknie w nogach*. Można tu chyba mówić o innej – alternatywnej strukturze: wykładnik istoty żywej występuje w mianowniku, wykładnik jej części ciała – w miejscowniku z przyimkiem *w*, przy czym należy zaznaczyć, że chodzi tu zawsze o rzeczowniki w liczbie mnogiej *nogi*: *kolana* (zob. ISJP zn.5).
- ¹³ Zob. AD: 42 o użyciu orzeczenia *pękt* w formie czasu przeszłego z przysłówkiem *mało* i partykułą *nie*.
- ¹⁴ SJPSz 'o zębach, członkach ciała, skórze'. Tylko w przypadku pocierpięcia skóry orzeczenie będące wykładnikiem tego cierpienia występuje w liczbie pojedynczej.
- ¹⁵ Przy orzeczeniach w formie liczby mnogiej w nawiasach podaję skrót słownika, który potwierdza tę formę.
- ¹⁶ Można by wskazać: *komuś zmiękły kolana/nogi*: *ktoś zmiękł w kolanach/w nogach* (zob. ISJP zn.5), więc dla *zmiękł* byłaby struktura AI2, dla *zmiękły* – AIII. A. S. Dyszak nie wskazuje orzeczenia *zmiękł*.

8. Głowa mu (straszenie) ciążyła. ISJP
9. Stawy (wciąż) mu dolegają. ISJP¹⁷
10. (Trzymałem sztandar wysoko, aż) mi ręce omdlały. ISJP
11. Kręgosłup (niemal) pęka mi (z bólu). M. B.
12. Policzki mi płonęły, (było mi strasznie wstyd). ISJP
13. Nogi mi pocierpły, (muszę trochę odpocząć). SSG
14. (Dajcie, pomogę wam nieść, bo na pewno) ręce (już) wam podrętwiały.
SSG
15. Pomarzęły im ręce i nosy. ISJP
16. Głowa mi puchnie. ISJP
17. Język mu zasechł. SJPDor i AD: 41, p. 101
18. Konradowi zmięknęły kolana. ISJP

A II. 2. W miejscowniku z przyimkiem w

W funkcji orzeczenia: *ciemnieje*¹⁸, *ćmi* I (= o oczach: 'ciemnieje w oczach'), *ćmi się* I (= o oczach: 'ciemnieje w oczach'), *ćmi się* II (= o głowie: 'kręci się'), *dzwoni*¹⁹, *huczy*, *kręci się* I (= 'ktoś odczuwa zawrót, ból głowy; pojawiają się wirujące „koła” w oczach'), *kręci się* II (= 'ktoś odczuwa głód lub apetyt')²⁰, *łomocze*, *pociemniało*, *pulsuje*, *szumi*²¹, *świdruje* I (= w głowie, w uszach), *świdruje* II (= w nosie), *tętni*, *trzeszczy*, *wierci* I (= o kości: 'ktoś odczuwa bóle reumatyczne'), *zaćmiewa się*, *zaćmiło się*, *zadzwońto*, *zakotłowało się*, *zakręciło się* I (= o głowie i oczach), *zakręciło się* II (= o nosie), *zaschło*, *zasycha*, *zaszumiało*, *zawraca się*, *zawróciło się*; np.:

¹⁷ Podobnie z użyciem orzeczeń: *dokucza*, *dokuczył*, *doskwiera*.

¹⁸ A. S. Dyszak nadmienia o występowaniu niektórych orzeczeń w postaci 3 osoby oraz tzw. form nieosobowych w postaci 3 osoby liczby pojedynczej i wskazuje, że „(...) za nieosobowe (prymarnie) uznajemy tylko te orzeczenia, które w ogóle nie otwierają pozycji dla mianownika (...)” (zob. AD: 33, zob. też wykaz w AD: 33-34).

¹⁹ Słowniki nie potwierdzają tego znaczenia, ale można uznać, że to, iż komuś wydaje się, że słyszy jakieś dźwięki odczuwa jako dolegliwość, analogicznie: *łomocze*, *pulsuje* (por. AD: 25).

²⁰ Słowniki nie uwzględniają tego znaczenia, przyjmują za AD: 26.

²¹ Formę wykładnika – miejscownik z przyimkiem w – można zamienić na mianownik dla: *szumi*, *trzeszczy*, *zaschło* i *zasycha*, np.: *Głowa szumi*, (*nogi uginają się*, *zbiera się na torsje*). – za AD: 44, p. 131 (*Nie byliśmy przecież pijani, trochę) nam (tylko) szumiało w głowach*. ISJP; *Aż głowa trzeszczy, aż w głowie trzeszczy*. SJPSz; (*Daj mi coś do picia, bo) mi gardło zaschło*. ISJP; *Zaschło mu (już) w gardle (od ciągłego mówienia)*. ISJP (podkr. IB). Można zatem wskazać alternatywne struktury – miejscownik z przyimkiem w lub mianownik: *aż głowa trzeszczy* : *aż w głowie trzeszczy*; *komuś szumi głowa* : *komuś szumi w głowie*; *komuś gardło zaschło* : *komuś zasycha w gardle*. Być może inne, np.: *pulsuje*, *zaszumiało*, także w funkcji orzeczenia otwierają pozycje dla alternatywnych form wykładników części ciała istoty żywej: w miejscowniku z przyimkiem w i mianowniku, np. *pulsuje komuś w skroniach* → *pulsują komuś skronie*; *zaszumiało komuś w głowie* → *zaszumiała komuś głowa*. Brakuje jednak na to potwierdzonych przykładów. Por. też AD: 43-44.

19. Piotrkowi ćmiło się w oczach (i ledwo się na nogach trzymał). ISJP²²
20. Komuś dzwoni w uszach. ISJP
21. Annie huczało w skroniach. Za AD: 44, p. 135²³
22. Kręciło mu się w głowie, (doznawał fizycznych mdłości) S. L.²⁴
23. (Zapach gotującej surowizny, zmieszanej z dymem, ostro gryzł w nozdrza, aż) kręciło się w żołądku. ← Kręci się komuś w żołądku. Za AD: 26, p. 4
24. Pulsuje mi w skroniach. Za AD: 43, p.126
25. W głowie mi szumiało, (bo tej nocy nie spałam prawie). J. Boch.
26. W nosie mu świdruje. Za AD: 43, p. 127
27. W uszach tętniło mi (i szumiało). ISJP
28. (Tak się drzesz, że) mi w głowie trzeszczy. SSG
29. Matce wierci w kościach. Za AD: 43, p. 128
30. Zakręciło się jej w nosie. Za AD: 43, p. 129
31. (Po tych lekach okropnie) zasycha mi w ustach. ISJP

III. Wykładnik oznaczający istotę żywą w bierniku i wykładnik oznaczający część ciała istoty żywej w innym przypadku

III. 1. W mianowniku

W funkcji orzeczenia: *boli, ciśnie, ćmi II* (= 'pobolewa, lekko boli')²⁵, *drapie, drze, gniece, kłuje, kręci, łamie*²⁶, *tupie, tupnął, nabolał*²⁷, *pali, piecze*²⁸, *po-bolał, pobolewa, rozbolał, rwie, rżnie, swędzi, szarpie, szarpnął, szczypie, ściska, ścisnął, świerzbi, uciska, ukłuł*²⁹, *uwiera, zabolał, zaćmił, zakłuł, zakłuwa, zapiekł, zarwał, zarywa, zaswędził*³⁰, *zaświerzbil*; np.:

32. Noga mnie boli. ISJP
33. Ojca ciśnie żołądek. Za AD: 46, p. 165³¹

²² Podobnie z użyciem orzeczeń: *ciemnieje, ćmi I, pociemniało, zaćmiewa się, zaćmiło się*.

²³ Podobnie z użyciem orzeczenia *łomocze*.

²⁴ Podobnie z użyciem orzeczeń: *ćmi się II, zakotłowało się, zakręciło się I, zawraca się, zawróciło się*.

²⁵ SFJP *ćmi kogoś ząb* : w *zębie*; za wyjątkową należy uznać formę w *zębie*.

²⁶ Według autorów słowników forma mianownikowa jest rzadka.

²⁷ Słowniki nie odnotowują hasła, podają za AD: 27.

²⁸ A. S. Dyszak sugeruje, że w zdaniu: *Policzki pieką*. orzeczenie znaczy nie tylko, że ta część ciała jest rozgrzana, ale także, że jest to dla kogoś nieprzyjemne uczucie (AD: 49, por. też ISJP zn. 4).

²⁹ A. S. Dyszak sygnalizuje, że słowniki nie potwierdzają znaczenia dolegliwości fizycznej, ale czynią to zebrane przykłady (AD: 25).

³⁰ *Zaswędzić* p. *zaswędzić* – SJPSz, III: 901.

³¹ Podobnie z użyciem orzeczeń: *gniece, ściska, ścisnął, uciska, uwiera*.

34. (Ten) ząb ćmi mnie (od dwóch dni). ISJP
35. Gardło mnie drapie. Za AD: 46, p. 167
36. (Ze zmęczenia łąpią go skurcze i) drą go kolana. ISJP
37. Serce kłuło go (boleśnie). SSG
38. Siostrę kręci ręka. Za AD: 46, p. 166
39. Krzyż mnie łupie (od dźwigania tych worków). ISJP³²
40. (Dosyć) mnie brzuch nabołał. Za AD: 27
41. Oczy paliły go, (jakby pod powiekami miał pełno piasku). ISJP³³
42. Ząb (parę dni) ją pobolał (i przestał). ISJP
43. (Od czasu do czasu) pobolewa mnie głowa. ISJP
44. Rwie mnie ząb. ISJP
45. Brzuch ją rżnie. Za AD: 46, p. 173
46. Ręce mnie (już) swędzą. Por. ISJP³⁴
47. Rana szarpie kogo. SFJP i AD: 48, p. 219
- 48 (Lewe) ramię (sztywniało,) szczypało (od soli). ISJP ← Ramię szczypało kogoś.

III. 2. W miejscowniku z przyimkiem w³⁵

W funkcji orzeczenia: *boli, ciśnie, ćmi II, dławi, drapie, drze, dusi, gniecie, kłuje, kręci*³⁶, *łamie, łupie, łupnęło, mdli*³⁷, *nudzi, pali, piecze, pobolało, pobolewa, rwie, rżnie, skręca, skręciło, ssie, suszy*³⁸, *szczypie, ściska, ścisnęło,*

³² Podobnie z użyciem orzeczeń: *łamie, łupnął*.

³³ Podobnie z użyciem orzeczeń: *piecze, zapiekł*.

³⁴ Podobnie z użyciem orzeczeń: *świerzbi, zaswedził, zaświerzbil*.

³⁵ Uznaję za słuszne uwagi A. S. Dyszaka i uwzględniam dwie grupy: III1 i III2 (zob. AD: 53). Wydaje się bowiem, że dla: *drapie, gniecie, ściska, rżnie* i in. mogą pojawić się wymienne wykładniki w miejscowniku z przyimkiem w, np.: *kogoś drapie gardło* : w *gardle*; *kogoś gniecie żołądek* : w *żołądku* itd. Oba typy wykładników wydają się poprawne, można je usłyszeć w mowie potocznej. Jednak nie można we wszystkich zastosować takiej wymiany, biorac pod uwagę konkretną część ciała, np. *kłuje w piersiach* (ale już nie można alternatywnie użyć wykładnika w mianowniku *piers kłuje*); *pieką policzki* (ale raczej nie *piecze w policzkach*) itd.

³⁶ *Kręci* (= ma uczucie swędzenia np. w nosie, ręce itp.), nie ma rozróżnienia na I i II jak w *wierci* i *zakręciło*, w których w zależności od wskazywanej części ciała zmienia się znaczenie. Natomiast uczucie nazwane orzeczeniem *kręci* bez względu na część ciała, której dotyczy ma zawsze jedno znaczenie – swędzenie (przyjmuje za AD: 29).

³⁷ Orzeczenia: *mdli, nudzi, suszy, zaparło, zatkało, zatyka* tylko z wykładnikiem istoty żywej w bierniku – z wyzerowanym wykładnikiem części ciała w miejscowniku z przyimkiem w należy uznać za eliptyczne. Dolegliwość fizyczna umiejscawia się w tych samych częściach ciała: mdłości – w dołku podsercowym i przetyku, uczucie suchości – w gardle, uczucie zat(y)kania – w drogach oddechowych, więc ze względu na tę oczywistość dochodzi do opuszczenia przez nadawcę tych wykładników (zob. AD: 51-52).

³⁸ W słownikach brak potwierdzenia, że orzeczenie to nazywa dolegliwość fizyczną, przyjmuje za AD: 52.

uciska, ukłuło, wierci II (= o nosie), *zabolało, zakłuło, zakłuwa, zakręciło I* (= cierpienie zlokalizowane w brzuchu: 'ktoś poczuł gwałtowny głód'), *zakręciło II* (= o nosie: 'zaswędziło'), *zaparło, zapiera, zarwało, zarywa, zatkało, zatyka*; np.:

49. (Oj, jak) mnie w krzyżu boli. ISJP³⁹
50. (Na samą myśl) dławilo go w gardle. W. Żuk.⁴⁰
51. (Od ssania słodko-cierpkich traw mdliło) go (już i) drapało w gardle. M. Bor.
52. (Niedawno) darło mnie w kościach. ISJP
53. (Ze zdenerwowania piekły uszy,) gniołło go w przełyku. ISJP
54. Staszka kłuje w boku. ISJP
55. (Aż) w nosie mnie kręci (od tego zapachu). SSG⁴¹
56. (Od kamiennej podłogi w wieży) łamało mnie w krzyżu (i rwało w stawach). ISJP
57. (Będzie zmiana pogody, bo strasznie) łupie mnie w głowie. ISJP
58. Mdliło mnie. (Czułem, że jeszcze sekunda, a zwymiotuję.) ISJP ← Mdliło mnie w dołku // przełyku.
59. Nudzi mnie (od samego zapachu mleka). ISJP ← Nudzi mnie w dołku // przełyku.
60. Pali mnie w piersiach // w żołądku // w gardle. Por. SSG⁴²
61. (Od kamiennej podłogi w wieży łamało) mnie (w krzyżu i) rwało w stawach. ISJP
62. Rżnie mnie w żołądku. ISJP
63. W dołku go ssało. ISJP⁴³
64. (Daj dychę na piwo, bo) mnie suszy. ISJP ← Suszy mnie w gardle.
65. Jana szczypie w oczach. Za AD: 49, p. 241
66. Piotra zaparło w piersiach. Za AD: 49, p. 243

IV. Wykładnik oznaczający istotę żywą w celowniku alternatywnie w bierniku i wykładnik oznaczający część ciała istoty żywej w miejscowniku z przyimkiem w

W funkcji orzeczenia: *strzyka, strzyknęło*; np.:

67. Strzykało go (od rana) w (lewym) kolanie. SSG
68. (...) Strzyknęło mu w kolanie. ISJP

³⁹ Podobnie z użyciem orzeczeń: *ćmi II, pobolało, pobołewa, zabolalo*.

⁴⁰ Podobnie z użyciem orzeczeń: *dusi, zatkało, zatyka*.

⁴¹ Podobnie z użyciem orzeczeń: *wierci II, zakręciło II*.

⁴² Podobnie z użyciem orzeczenia *piecze*.

⁴³ Podobnie z użyciem orzeczeń: *ciśnie, skręca, skręciło, ściska, ścisnęło, uciska, zakręciło I*.

B. Orzeczenia otwierające pozycję dla jednego wykładnika argumentu lub dwie pozycje dla dwu wykładników tego argumentu

B I. Wykładnik argumentu w mianowniku lub dysjunktywny wykładnik argumentu: wykładnik oznaczający istotę żywą w mianowniku i wykładnik oznaczający część ciała istoty żywej w bierniku

B I. 1. Z przyimkiem *na*

W funkcji orzeczenia: *cierpi*⁴⁴; np.:

69. (Oczy miała zamknięte, chyba już nie) cierpiała. ISJP // A Zyskind cierpi na żołądek. K. I. Gał.

B I. 2. Z przyimkiem *w*

W funkcji orzeczenia: *popalił się, popiekł się*; np.:

70. Hutnicy popalili się (przy wielkim piecu). Za AD: 55, p. 319 // Jan popalił się w palce, (dotykając rozgrzanego piecyka). Za AD: 37, p. 23

71. Popieczesz się (w saunie, co pomoże ci zrzucić ostatnie zbędne kilogramy). Korp.1 // Popiekłem się (gorącą wodą: pokrzywami). SSG Popiekłem się w coś. Za AD: 37, p. 35

B II. Wykładnik argumentu w mianowniku lub dysjunktywny wykładnik argumentu: wykładnik oznaczający istotę żywą w celowniku i wykładnik oznaczający część ciała istoty żywej w mianowniku

W funkcji orzeczenia: *cierpnie*⁴⁵, *drętwieje*, *grabieje*, *kołowacieje*, *kostnieje*, *martwieje*, *marznie*, *odrętwiał*, *osłabł*, *skołczał*, *skołowaciał*, *skostniał*, *słabnie*, *sztynnieje*, *ścierpł*, *zdrętwiał*, *zesztynniał*, *zgrabiał*, *ziębnie*, *zmartwiał*, *zmarzł*, *zziębnął*; np.:

72. Cierpła (z przerażenia). ISJP // Nogi mu (coś ostatnio) cierpły. ISJP

73. Pasażerowie (czekający na autobus) drętwieli (z zimna). SSG // (Choć) ręka drętwiała mu (od pisania, miał jeszcze całą noc pracy przed sobą). ISJP

74. Żołnierze grabieją (na nocnej warcie). Za AD: 55, p. 317 // Ręce nam grabiały (od lodowatego wiatru). ISJP

⁴⁴ Uwagi na temat znaczenia i struktury orzeczenia *cierpi* – zob. AD: 35-36.

⁴⁵ Dla orzeczeń *cierpnie*, *martwieje*, *ścierpł* słowniki podają także inną składnię, która wydaje się też właściwa orzeczeniom *pocierpła* i *zmartwiała*. W SJPSz i MSJP obok formy wykładnika istoty żywej w celowniku, dla której pozycje otwiera orzeczenie *cierpnie*, podaje się formę miejscownika z przyimkiem *na*: *skóra komuś*, *na kimś cierpnie*. Por. także przykład z SSG *Skóra na nas cierpła (ze strachu)*. W tym wypadku można by mówić o alternatywnej formie (*komu* : *na kim*), gdy częścią ciała jest skóra, lub o otwieraniu pozycji dla nietypowego wykładnika istoty żywej przez ten wykładnik części ciała (celownik ulegałby wyzerowaniu), por. też AD: 41.

75. Żołnierze kołowacują (na nocnej warcie). Za AD: 55, p. 317 // Język komuś kołowacuje. SJPSz i AD: 39, p. 66
76. (Czekała gdzieś tam na mnie i) kostniała (z zimna). ISJP // (Oblewałem się wodą tak zimną, że) kostniały mi palce. ISJP
77. (Podczas silnych mrozów) zające martwieją (z zimna). SSG // Kotu martwiały (już) łapy. SSG i AD: 39, p. 69
78. (Zapomniałem włożyć cieplejszy sweter i trochę) marzną. ISJP // Marzły mu stopy (i jakiś nieokreślony ból przenikał ciało). ISJP
79. Odrętwiała (pod wpływem bólu) za AD: 55, p. 330 // (Ze strachu) odrętwiały chłopcu ręce. SSG
80. Zawodnicy osłabli (wyraźnie pod koniec meczu). ISJP // (Już) mu łapy osłabły (od tego ciągłego uganiania się za stadem). SSG
81. Skołczałem (z zimna). Za AD: 57, p. 352 // Skołczały im nogi. SJPDor
82. (Wszyscy) skołowaciel (z przestachu). Za AD: 56, p. 351 // Język komuś skołowaciał. SJPSz i AD: 40, p. 95
83. Skostniałam (trochę, jednak ciągnie od tych okien). ISJP // Palce mi skostniały (z zimna). ISJP
84. Słabnie (w jego ramionach, a on ją przyciska z całych sił do siebie). ISJP // Serce mu słabło (z wiekiem). ISJP
85. Żołnierze sztywnieją (na nocnej warcie). Za AD: 55, p. 317 // (Od ciągłego bezruchu) sztywnieje mi kark. ISJP
86. (Już po chwili) ścierpłam, (w tym tłoku nawet palcem nie można było ruszyć). ISJP // Noga (zupełnie) mi ścierpła. ISJP
87. (Stali tak długo, aż) zdrętwieli (z zimna). ISJP // Ręce jej zdrętwiały. ISJP
88. (Od długiego leżenia zeszywniał i) zdrętwiał. ISJP // (Z braku ćwiczeń klawiaturowych) palce mi zeszywniały. ISJP
89. Człek (zupełnie) zgrabiał. Za AD: 56, p. 343 // Ręce zgrabiały jej (z zimna). ISJP
90. (Naszemu marszowi towarzyszy zimny, ulewny deszcz, jesteśmy przemoczeni do suchej nitki i bardzo) ziębniemy. ISJP // Ziębły mi palce. SSG
91. (A jednocześnie) cała⁴⁶ zmartwiała. H. Gr. // (W tej pozycji zupełnie) zmartwiała mu ramię. ISJP
92. (Mroz był około dwudziestu stopni i po raz pierwszy w tym roku naprawdę) zmarzłem. ISJP // (Mimo grubych skarpetek) zmarzły mi nogi. ISJP
93. Zziębliśmy (na mrozie). ISJP // Nogi zziębły mu (mimo ciepłych butów). ISJP

⁴⁶ W realizacjach powyższej struktury może pojawić się dodatkowy – pośredni wykładnik na oznaczenie całego ciała w postaci przymiotnika *cały* w bierniku.

C. Orzeczenia otwierające pozycję dla jednego wykładnika argumentu

C I. W mianowniku

W funkcji orzeczenia: *cherla*, *dławi się*, *dusi się*, *głodnieje*, *głoduje*, *krztusi się*, *kwęka*, *łaknie*, *mdleje* II (= 'traci świadomość'), *męczy się* I (= 'cierpi, odczuwa jakies dolegliwości'), *męczy się* II (= 'ulega zmęczeniu'), *morduje się*, *mozoli się*, *nacierpiał się*, *nagłodował się*, *namarzają* (SJPDor), *namarzli*, *namarzył się*, *namdlał się*⁴⁷, *namęczył się* I⁴⁸ (= 'nacierpiał się'), *namęczył się* II (= 'uległ zmęczeniu'), *namordował się*, *namozolił się*, *napocił się*, *natrudził się*, *nuży się*, *obolał*, *omdlał* II (= 'stracił świadomość'), *omdlewa* II (= 'traci świadomość'), *osłabia się*, *osłabił się*, *piecze się*, *pocierpiał*, *pocierpli* (SJPSz), *poci się*, *podrętwieli* (SJPSz), *pogrzali się* (SJPDor), *pomarzli* (SJPSz), *pmdleli* (SJPDor)⁴⁹, *pomęczył(-li) się* (SJPDor)⁵⁰, *potrudził(-li) się* (SJPSz), *przecierpiał*, *przegładza się*, *przegłodził się*, *przemarzył*, *przemęcza się*, *przemęczył się*, *sforsował się*, *strudził się*, *trudzi się*, *umordował się*, *utrudza się*, *utrudził się*, *wycieńcza się*, *wycieńczył się*, *wycierpiał (się)*⁵¹, *wyczerpał się*, *wyczerpuje się*, *wygładza się*, *wygłodniał*, *wygłodził się*, *wymarzył*, *wymarzył się*, *wymęcza się*, *wymęczył się*, *zachtłysnął się*, *zachtłystuje się*, *zadławił się*, *zadyszał się*, *zakrztusił się*, *zakrztusza się*, *zamecza się*, *zameczył się*, *zasapał się*, *zasapuje się*, *zastabł*, *zdyszał się*, *zemdlał* II (= 'stracił świadomość'), *zgłodniał*, *zgonił się*, *zgrzał się*, *zhasał się*, *złatał się*, *zmachał się*, *zmęczył się*, *zmordował się*, *znużył się*, *zział się*; np.:

94. (Stary) Korecki cherlał (coraz bardziej, chociaż nie było widać żadnych wyraźnych objawów choroby). ISJP
95. (Ranny nie może wtedy samodzielnie oddychać,) dusi się. Mot.⁵²
96. Matka (ciagle) kwękała (i przez większą część dnia pozostawała w łóżku). SSG
97. (To) on, (jak tu przyjdzie do tego ciepłego, to) łaknie (cały czas, żeby coś zjadł (...)), Korp. 2
98. (Nagle w kolejce) ktoś mdleje. ISJP
99. (Po wypadku) męczył się (jeszcze kilka godzin, zanim otrzymał pomoc). ISJP⁵³

⁴⁷ SJPDor 'mdleć wielokrotnie'.

⁴⁸ Zob. AD: 64 – uwagi na temat czasowników tworzonych za pomocą prefiksu *na-*.

⁴⁹ I inne tzw. orzeczenia dystrybutywne, np.: *pomęczyli się*, *potrudzili się*.

⁵⁰ *Pomęczył(-li) się* = znużyli się (SSG I 'ulec zmęczeniu', SJPDor i SJPSz: o wielu osobach, stworzeniach); 'męczyć się przez pewien czas' – wtedy orzeczenie w liczbie pojedynczej; analogicznie – *potrudzili się*.

⁵¹ Zob. AD: 220 – uwagi na temat czasowników tworzonych za pomocą prefiksu *wy-*.

⁵² Podobnie z użyciem orzeczeń: *dławi się*, *krztusi się*, *zadławił się*, *zakrztusza się*, *zakrztusił się*.

⁵³ Podobnie z użyciem orzeczeń: *nacierpiał się*, *namęczył się* I, *pocierpiał*, *przecierpiał*, *wycierpiał (się)*.

100. (Jeszcze) mozolił się (nad tą planszą, która miała wisieć w klasie). ISJP
101. Nagłódował się (długie lata). Za AD: 62, p. 422
102. (Ile) się namarzała, (ile godzin przesiedziała na brudnych dworcach, bez jedzenia). A. Dym.
103. Namęczyłem się (praniem). ISJP
104. Piotr namordował się (przy kopaniu rowów). SSG
105. Napociłem się (przy nadmuchiwaniu tego pontonu). SSG⁵⁴
106. Obolałem cały⁵⁵ (po wczorajszym upadku). Za AD: 55, p. 318
107. (Sam) osłabiał się (drakońską dietą i leżeniem w łóżku). ISJP
108. (Pracę miał ciężką, godzinami) piekł się (przy wielkim piecu). SSG
109. Dzieci pocierpły (słuchając niesamowitych opowieści). Za AD: 55, p. 320
110. Kuropatwy i zające (tak) podrętwiały (od mrozu, że nie miały już się uciekać przed nami). SSG
111. Psy (okropnie) pomarzęły, (przebywając tak długo na dworze). SSG
112. Przeglodził się (parę dni i ci przejdzie). ISJP
113. (Bardzo) utrudził się (tym wołaniem). ISJP
114. Maria wyczerpywała się, (ale wciąż jeszcze nie porzuciła swoich zajęć).
Por. SSG⁵⁶
115. (Podróż była długa i) wygłodziliśmy się (bardzo). ISJP
116. Zachłysnęła się (zupą). ISJP
117. (Przeszedłem kawałek drogi i oto już nogi bołą,) zadyszałem się.
(Ot, starość). SSG⁵⁷
118. Zgłodniałem (okrutnie, więc idę do kuchni przejrzeć lodówkę). Por. ISJP
119. Zgoniłem się (tylko i niczego nie kupiłem). ISJP⁵⁸
120. Konie zhasały się (galopem). Za AD: 60, p. 378
121. (Począł drapać się po skalnym rumowisku,) zziajał się, (zmęczył, ledwo zdołał wejść). ISJP⁵⁹

C II. W bierniku

W funkcji orzeczenia: *pokręciło*⁶⁰, *połamało*, *trzęsie*, *zamracza*, *zamroczyło*, *zemdliło*, *ziębi*; np.:

⁵⁴ Podobnie z użyciem orzeczeń: *poci się*, *pogrzałi się*, *zgrzał się*.

⁵⁵ Należy zwrócić uwagę na przymiotnik *cały*, który może pojawić się w każdej realizacji zdaniowej omawianej struktury – przy każdym orzeczeniu je konstytuującym – jako pośredni wykładnik: *cały* zastępuje wyrażenie *całe ciało*, np.: *całe ciało zmarzło (komuś) ktoś cały zmarł*; por. też AD: 57.

⁵⁶ Podobnie z użyciem orzeczeń: *nuży się*, *wycieńcza się*, *wycieńczył się*, *wyczerpał się*, *znużył się*.

⁵⁷ Podobnie z użyciem orzeczeń: *zasapał się*, *zasapuje się*, *zdyszał się*.

⁵⁸ Podobnie z użyciem orzeczenia *złatał się*.

⁵⁹ Podobnie z użyciem orzeczenia *sforsował się*.

⁶⁰ Wydaje się, że w realizacjach zdaniowych może pojawić się wykładnik dysjunktywny argumentu, np.: *Janowi pokręciło palce w stawach.*, *Jana połamało w krzyżach.*, *Matkę ziębi po plecach*. Brak jednak na to potwierdzonych przykładów.

122. (Już całkiem) go pokręciło, (prawie nie wychodzi z domu). ISJP
 123. (Wituś stał w przeciagu, aż) go połamało. ISJP
 124. (Napiję się na rozgrzewkę, bo) mnie (trochę) trzęsie. ISJP
 125. (Zupełnie) zamroczyło go (po tym pijaństwie). ISJP
 126. Zemdliło ją (w taksówce i zwymiotowała). ISJP
 127. Ziębi matkę, (więc prosi, by okryć ją kocem). Za AD: 58, p. 362

Przedstawiony podział orzeczeń nie różni się zbyt wiele od klasyfikacji zaprezentowanej przez A. S. Dyszaka (różnice wynikają tylko z przyjęcia przez mnie koncepcji dysjunkcji). Ilustracją tego podziału jest tabela załączona na końcu tekstu. Warto zatem przyjrzeć się wartości semantycznej poszczególnych orzeczeń i zastanowić się, czy nie można by wśród tej dużej grupy odnaleźć jakichś typów i zależności (por. AD w rozdziale IIC – tylko dla orzeczeń kauzatywnych). Wszystkie te orzeczenia nazywają dolegliwości fizyczne⁶¹. Większość z nich mówi jednak o ich różnej intensywności, czasie trwania, charakterze itd. Stąd poniższa propozycja podziału opisywanych orzeczeń.

I. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne związane z ogólnym złym stanem zdrowia istoty żywej – podmiot dolegliwości źle się czuje

1. Dolegliwości fizyczne różnią się tylko stopniem intensywności i tym, że mogą być zlokalizowane w jakiejś części ciała lub być odczuwane jako niedyspozycja całego organizmu⁶²:

boli AIII1 // AIII2⁶³, *cherla* CI⁶⁴, *cierpi* (= ‘odczuwa ból fizyczny’) BI1⁶⁵, *dokucza* AII1, *dokuczył* AII1, *dolega* AII1, *doskwiera* AII1, *kwęka* CI⁶⁶,

⁶¹ A. S. Dyszak nazywa ogólnie odpowiednie predykaty cierpieniem fizycznym, które utożsamia z bólem, chorobą, dyskomfortem fizyczno-psychicznym (AD: 8).

⁶² Podstawą klasyfikacji było określenie dolegliwości jakąś cechą precyzującą znaczenie predykatu. Nie jest to jednak możliwe dla wszystkich predykatów. Kategoria I – najbardziej ogólna – może stanowić swoistą metonimię każdego z predykatów pozostałych grup.

⁶³ Oznaczenie grupy strukturalnej wyróżnionej wcześniej.

⁶⁴ Podaję znaczenia tylko dla rzadziej spotykanych orzeczeń lub dla homofonicznych przyjmuję za AD: 15-66 (w częściach poprzedzających określone podrodziały). Dyskusja – w poszczególnych przypisach.

⁶⁵ Tylko w tym znaczeniu, jako struktura prymarna, a nie pochodna od *cierpi na bóle* (zob. AD: 36). Trzeba też zaznaczyć, że *cierpi* bez wskazania konkretnej części ciała wyraża nie tylko dolegliwość fizyczną, ale także zawiera komponent znaczenia cierpienia psychicznego, które wiąże się z kolei ze zmęczeniem. To samo dotyczy chyba także orzeczeń: *nacierpiał się*, *pocierpiał*, *przecierpiał*, *wycierpiał (się)*, *męczy się* I, *namęczył się* I; por. też AD: 64-65.

⁶⁶ Tylko w tym znaczeniu, a nie w podawanym przez słowniki drugim znaczeniu: ‘narzeką’; por. też AD: 26.

męczy się I (= 'cierpi, odczuwa jakies dolegliwości') CI, *nabolał* AIII1, *nacierpiał się* CI, *namęczył się I* (= 'nacierpiał się') CI, *niedomaga* AI1, *obolał* CI, *pobolał* AIII1, *pobolało* AIII2, *pobolewa* AIII1 // AIII2, *pocierpiał* CI, *przecierpiał* CI, *rozbolał* AIII1, *wycierpiał (się)* CI, *zabolał* AIII1, *zabolało* AIII2.

2. Chora część ciała sprawia istotnie żywej charakterystyczne dolegliwości nazwane orzeczeniem

Predykat jest wykładnikiem subiektywnego sposobu, w jaki podmiot percypuje dolegliwości fizyczne – charakteryzuje ból, np. *kłuje* – ktoś odczuwa ból podobny do kłucia // *kłujący ból*, *piecze* – ktoś odczuwa ból podobny do pieczenia // *piekący ból* itp.; poza tym wykładnik części ciała nie musi precyzyjnie nazywać ogniska dolegliwości fizycznej, więc ta może być odczuwana w pewnej części ciała (jak w większości przykładów), ale też może mieć wpływ na funkcjonowanie całego organizmu:

cięży AII1, *ciśnie* AIII1 // AIII2, *ćmi* II (= 'jakaś część ciała pobolewa, lekko boli') AIII1 // AIII2, *drapie* AIII1 // AIII2, *drze* AIII1 // AIII2, *gniecie* AIII1 // AIII2, *kłuje* AIII1 // AIII2, *kręci* AIII1 // III2, *łamie* AIII1 // AIII2, *łupie* AIII1 // AIII2, *łupnął* AIII1, *łupnęło* AIII2, *pali* AIII1 // AIII2, *pęka*⁶⁷ AII1, *pękł* AII1, *piecze* AIII1 // AIII2, *płonie* AII1, *pokręciło* CII, *połamało*⁶⁸ CII, *puchnie* AII1, *pulsuje* AII2, *rwie* AIII1 // AIII2, *rźnie* AIII1 // AIII2, *skręca* AIII2, *skręciło* AIII2, *ssie* AIII2, *strzyka* AIV, *strzyknęło* AIV, *suszy* AIII2, *swędzi* AIII1, *szarpie* AIII1, *szarpnął* AIII1, *szczypie* AIII1 // AIII2, *ściska* AIII1 // AIII2, *ścisnął* AIII1, *ścisnęło* AIII2, *świdruje* I (= w głowie, w uszach: 'ktoś odczuł przenikliwy ból') AII2, *świdruje* II⁶⁹(= w nosie: 'zaswędziło i ktoś odczuł to jako dolegliwość') AII2, *świerzbi* AIII1, *uciska* AIII1 // AIII2, *ukłął* AIII1, *ukłuło* AIII2, *uwiera* AIII1, *wierci* I (= o kości: 'ktoś odczuwa bóle reumatyczne') AII2, *wierci* II (= o nosie: 'zaswędziło i ktoś odczuł to jako dolegliwość') AIII2, *zaćmił* AIII1, *zakłuł* AIII1, *zakłuło* AIII2, *zakłuwa* AIII1 // AIII2, *zakręciło* II (= o nosie: 'zaswędziło i ktoś odczuł to jako dolegliwość') AIII2, *zakręciło się* II (= o nosie) AII2, *zapiekł* AIII1, *zarwał* AIII1, *zarwało* AIII2, *zarywa* AIII1 // AIII2, *zaschło* AII2, *zaswędził* AIII1, *zasycha* AII2, *zaświerzbił* AIII1.

⁶⁷ Nie chodzi o ból związany z urazem głowy, uszu itp. (dosłownie), ale o dolegliwość fizyczną.

⁶⁸ W realizacjach zdaniowych z *pokręciło* i *połamało* nie musi w rzeczywistości chodzić o dolegliwość obejmującą całe ciało, lecz raczej o nieprzyjemne doznanie związane z taką częścią ciała, która uniemożliwia ruch, por. też AD: 59.

⁶⁹ Tę część ciała wskazuje tylko SFJP, przyjmuje za AD: 28.

II. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z percepcją

1. Podmiot dolegliwości czuje, że ma trudności z percepcją słuchową:

- a) dolegliwość odczuwana jest przede wszystkim w uszach // skroniach // głowie – podmiotowi dolegliwości wydaje się, że słyszy jakieś dźwięki i to stanowi nieprzyjemne uczucie⁷⁰:

dzwoni AII2, huczy AII2, łomocze AII2, szumi AII2, tętni AII2, trzeszczy AII2, zadzwoniło AII2, zaszumiło AII2;

- b) podmiot dolegliwości traci chwilowo słuch⁷¹:

głuchnie AI1, ogłuchł AI1; np.:

2. Podmiot dolegliwości czuje, że ma trudności z percepcją wzrokową (traci chwilowo wzrok // zdolność wyraźnego widzenia)⁷²:

ciemnieje AII2, ćmi I (= o oczach: 'chwilowo traci wzrok, ciemnieje komuś w oczach') AII2, ćmi się I AII2, pociemniało AII2, zaćmiewa się AII2, zaćmiło się AII2.

III. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z oddychaniem – podmiot dolegliwości czuje, że ma w tym zakresie trudności⁷³:

dławi AIII2, dławi się CI, dusi AIII2, dusi się CI, krztusi się CI, zachłysnął się CI, zachłystuje się CI, zadławił się CI, zakrztusił się CI, zakrztusza się CI, zaparło AIII2, zapiera AIII2, zatkało AIII2, zatyka AIII2.

IV. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z motoryką – podmiot dolegliwości czuje, że ma ograniczone zdolności poruszania ciałem // częścią ciała:

cierpnie BII, drętwieje BII, grabieje BII, kołowacieje⁷⁴ (= 'drętwieje') BII, martwieje BII, mdleje I (= o członkach ciała: 'drętwieje') AII1, miękna AII1, odrętwiał BII, omdlał I (= o członkach ciała: 'zdrętwiał') AII1, omdlewa I AII1, pocierpli CI, pocierpły(-a) AII1, podrętwiały AII1, podrętwieli

⁷⁰ Por. AD: 25.

⁷¹ Należy odróżnić to znaczenie od znaczenia procesu stawania się głuchym lub jego rezultatu, którym jest kalectwo, zob. też AD: 25-26.

⁷² Tutaj także, analogicznie do podgrupy II1b, nie chodzi o utratę wzroku w znaczeniu choroby, kalectwa.

⁷³ Zawsze chodzi o to, że ktoś nie może swobodnie oddychać, co traktuje jako dolegliwość. Należy tu odróżnić zdarzenie odczuwania przykrego doznania nazywanego przez orzeczenia tej grupy od homofonicznych orzeczeń kauzatywnych, o których A. S. Dyszak pisze w II rozdz. (AD: 67-140).

⁷⁴ Tylko w tym znaczeniu, ponieważ słowniki podają jeszcze drugie – z klasy cierpień psychicznych, analogicznie: *skotczał, skotłowaciał*.

CI, *pomdlały* AII1, *skotczał* BII, *skotłowaciał* BII, *sztynnieje* BII, *ścierpł* BII, *zasecht*⁷⁵ (= o języku: 'zesztynniał') AII1, *zasycha* AIII1, *zdrętwiał* BII, *zemdlał* I (= o członkach ciała: 'zdrętwiał') AIII1, *zesztynniał* BII, *zgrabiał* BII, *zmartwiał* BII, *zmiękły* AIII1.

V. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z temperaturą ciała – podmiot dolegliwości odczuwa zmianę ciepłoty całego organizmu lub jego części

1. Zmiana dotyczy obniżenia temperatury ciała

Odczuwanie stopnia intensywności dolegliwości nazwanej orzeczeniem może być bardzo subiektywne, wydaje się jednak, że chyba zawsze następuje wychłodzenie organizmu, obniżenie wydolności krążenia krwi:

*kostnieje*⁷⁶ BII, *marznie* BII, *namarzają* CI, *namarzli* CI, *namarzł się* CI, *pomarzli* CI, *pomarzły* AIII1, *przemarzł* CI, *skostniał* BII, *trzęsie* CII, *wymarzł* CI, *wymarzł się* CI, *ziębi*⁷⁷ CII, *ziębnie* BII, *zmarzł* BII, *zziębnał* BII.

2. Zmiana dotyczy podwyższenia temperatury ciała (bez urazu fizycznego, tylko w znaczeniu odczuwania dotkliwego gorąca):

piecze się CI, *pogrzali się* CI, *popalił się*⁷⁸ BI2, *popiekl się* BI2, *zgrzał się* CI.

⁷⁵ Tylko jeśli dotyczy języka, można mówić o sztywnieniu towarzyszącym uczuciu suchości (podkreśla to AD: 43-46); słowniki mówią zaś o odczuwaniu suchości, por. np. SJPSz: 'komuś zaschło w gardle, w ustach a. komuś zaschło gardło, zasecht język: ktoś odczuł suchość w gardle, w ustach, zwykle z pragnienia, komuś zabrakło śliny w ustach'. Stąd umieszczenie *zasecht*, *zasycha* w tej grupie, ale z zaznaczeniem w przykładzie, że tylko w odniesieniu do języka. W odniesieniu do innych części ciała *zaschło*, *zasycha* – grupa znaczeniowa I2.

⁷⁶ Istotą jest to, że część ciała/całe ciało staje się wychłodzone i sztywne. Uwzględnienie składnikowego znaczenia (= wrażenia sztywnienia) umożliwiłoby przyłączenie orzeczenia do grupy nazywającej ograniczenie zdolności ruchu, a składnikowe (= wrażenie wychłodzenia) – do niniejszej grupy. W słownikach w znaczeniu czasownika *kostnieć* zawarta jest informacja o obu czynnikach, por. np. ISJP zn.1: '(...) ciało marznie i staje się sztywne, pozbawione czucia'. W definicjach innych czasowników (np. *martwieć*), które w funkcji orzeczenia nazywają ograniczenie zdolności ruchu, nie mówi się o wychłodzeniu towarzyszącym sztywnieniu ciała (choć w przykładach pojawiają się tego typu wykładniki znaczeń), dlatego też traktuję wskazanie definicyjne w ISJP jako istotne dla charakterystyki znaczenia *kostnieje* i włączam znaczenie orzeczenia do grupy znaczeń związanych z wyziębieniem ciała podmiotu dolegliwości fizycznej. Analogicznie *skostniał*.

⁷⁷ Należy to znaczenie odróżnić od innego – kausatywnego 'coś ziębi kogo'.

⁷⁸ Zdarzenia nazwane orzeczeniami *popalił się* i *popiekl się* z wykładnikami argumentu w postaci rzeczownika w mianowniku oznaczającego istotę żywą (bez wskazania określonej części ciała istoty żywej) cechuje to, że zawsze ktoś (podmiot dolegliwości fizycznej) czuje bliski, choć niebezpośredni, kontakt z czymś bardzo ciepłym i w związku z tym odczuwa dolegliwość fizyczną. Czasami (w kontakcie bezpośrednim) może dojść do tego, że istota żywa ulega uszkodzeniu pewnej części ciała, wtedy orzeczenia te nazywają owo uleganie

VI. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z funkcjonowaniem układu pokarmowego – podmiot dolegliwości odczuwa przykre doznania w tym zakresie

1. Podmiot dolegliwości odczuwa głód:

głodnieje CI, *głoduje* CI, *kręci się* II⁷⁹ (= ‘ktoś odczuwa głód lub apetyt’) AII2, *łaknie* CI, *nagłodował się* CI, *przeładza się* CI, *przełodził się* CI, *wygładza się* CI, *wygłodniał* CI, *wygłodził się* CI, *zakręciło* I (= cierpienie zlokalizowane w brzuchu: ‘ktoś poczuł gwałtowny głód’) AIII2, *zgłodniał* CI.

2. Podmiot dolegliwości odczuwa mdłości:

mdli AIII2, *nudzi* AIII2, *zemdliło* CII.

VII. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane ze stanem świadomości – podmiot dolegliwości czuje, że ma zawroty głowy, traci równowagę, jest bliski utraty świadomości⁸⁰:

ćmi się II (= ‘ktoś kręci się w głowie’) AII2, *kręci się* I (= ‘ktoś odczuwa zawrót głowy’) AII2,

mdleje II (= ‘traci przytomność’) CI, *namdlał się* CI, *omdlał* II (= ‘stracił przytomność’) CI, *omdlewa* II (= ‘traci przytomność’) CI, *pomdleli* CI, *zakotłowało się* AII2, *zakręciło się* I AII2, *zamracza* CII, *zamroczyło* CII, *zastąpił* CI, *zawraca się* AII2, *zawróciło się* AII2, *zemdlał* II (= ‘stracił przytomność’) CI.

VIII. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z osłabieniem kondycji fizycznej – podmiot dolegliwości czuje zmęczenie (o różnym stopniu intensywności związanym z subiektywnym charakterem odczuć):

męczy się II (= ‘ulega zmęczeniu’) CI, *morduje się* CI, *mozoli się* CI, *namęczył się* II⁸¹ (= ‘uległ zmęczeniu’) CI, *namordował się* CI, *namozolił się* CI,

uszkodzeniu i jednocześnie dolegliwość fizyczną (chyba bowiem nie da się oddzielić ulegania uszkodzeniom ciała od równoczesnego odczuwania bólu fizycznego), zob. niżej – grupa IX2. Tutaj jednak chodzi o pierwszy typ dolegliwości, z uwzględnieniem całego organizmu istoty żywej.

⁷⁹ Słowniki nie uwzględniają tego znaczenia, przyjmują za AD: 26. Trzeba też zaznaczyć, że orzeczenia: *kręci się* II, *zakręciło* I nie tylko nazywają dolegliwość fizyczną, lecz także wskazują na jej cechę – ból jest podobny do uczucia kręcenia (w żołądku), więc można by umieścić te orzeczenia w grupie znaczeniowej I; może dotyczy to także orzeczenia *ssie*; natomiast *skręca*, *skręciło* nie wydaje się, aby nazywały odczucia związane tylko z głodem.

⁸⁰ Słuszne wydaje się chyba założenie, że zanim ktoś straci przytomność, odczuwa zazwyczaj nieprzyjemne doznania, np.: słabnięcie, duszność itp., por. też AD: 27.

⁸¹ Orzeczenia: *namęczył się* II, *namordował się*, *natrudził się*, *zgonił się*, *zhasał się*, *złatał się* i inne – podobne w tej grupie – w swoim znaczeniu nie mają zawartej informacji o żadnej czynności – przyczynie doznania zmęczenia (np. *zgonił się* = ‘zmęczył się gonieniem’), ale mówią wprost o stanie zmęczenia w wyniku jakiejś pracy/działania = zmęczenie jest skutkiem; por. też AD: 65.

napocił się (= 'nameczył się') CI, *natrudził się* CI, *nuży się* CI, *osłabia się* CI, *osłabił się* CI, *osłabł* BII, *poci się* CI, *pomęczył(-li) się* CI, *potrudził(-li) się* CI, *przemęcza się* CI, *przemęczył się* CI, *sforsował się* CI, *słabnie*⁸² BII, *strudził się* CI, *trudzi się* CI, *umordował się* CI, *utrudza się* CI, *utrudził się* CI, *wycieńcza się* CI, *wycieńczył się* CI, *wyczerpał się* CI, *wyczerpuje się* CI, *wymęcza się* CI, *wymęczył się* CI, *zadyszał się* CI, *zamęcza się* CI, *zamęczył się* CI, *zasapał się* CI, *zasapuje się* CI, *zdyszał się* CI, *zgonił się* CI, *zhasał się* CI, *złatał się* CI, *zmachał się* CI, *zmęczył się* CI, *zmordował się* CI, *znużył się* CI, *zziajął się* CI.

IX. Orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z uszkodzeniem ciała – podmiot ulega uszkodzeniu ciała (nazwanemu orzeczeniem) i jednocześnie czuje dolegliwości (nazwane tym samym orzeczeniem)⁸³

1. Dolegliwości fizyczne związane są z uszkodzeniem ciała czymś ostro zakończonym:

drapnął się AI2, *drasnął się* AI2, *dźga się* AI2, *dźgnął się* AI2, *kłuje się* AI2, *pokłuł się* AI2, *ugryzł się* AI2, *ukłuł się* AI2, *zadrapnął się* AI2, *zadrasnął się* AI2, *zakłuł się* AI2, *zakuwa się* AI2.

2. Dolegliwości fizyczne związane są z uszkodzeniem ciała pod wpływem wysokiej temperatury:

oparzył się AI2, *parzy się* AI2, *popalił się*⁸⁴ BI2, *poparzył się* AI2, *popiekł się* BI2, *sparzył się* AI2.

3. Dolegliwości fizyczne związane są z uszkodzeniem ciała i uderzeniem w to miejsce:

*uraził się*⁸⁵ (= 'uderzył się w chorą część ciała i zabołało go') AI2, *uraza się* AI2.

Z przedstawionego podziału na klasy semantyczne widać, że nazywanie ogólnego złego stanu zdrowia (grupa I) może mieć najbardziej zróżnicowane

⁸² W intensywnym odczuciu słabnięcia może to być równoznaczne z omdleniem.

⁸³ We wszystkich orzeczeniach tej grupy – oprócz *uraził się*, *uraza się* – nie da się chyba odzielić ulegania uszkodzeniom ciała od równoczesnego odczucia dolegliwości fizycznej, choć w słownikach nie definiuje się ich, traktując jako formy zwrotne (a one uznane wtedy są za kauzatywne) albo nie ma jasnego potwierdzenia dolegliwości fizycznej, albo daje się im znaczenie '(s)kaleczenia się'; zob. AD: 25. Orzeczenia tej grupy mogą być więc rozumiane jako wykładniki urazu fizycznego lub jako wykładniki dolegliwości fizycznej nim spowodowanej. W grę wchodzi tylko pierwszy sposób interpretacji, dlatego też rzeczowniki *druć*, *bagnet* i in. zostały ujęte w nawias.

⁸⁴ Zob. V2, przypis 78.

⁸⁵ Słowniki nie potwierdzają uznania tych orzeczeń za wykładniki przykrego doznania fizycznego, ale wydaje się, że mają one tę samą wartość, co pozostałe w tej grupie; por. też AD: 25.

wykorzystanie odpowiednich struktur składniowych z użyciem orzeczeń tej grupy, nawet jeśli predykat charakteryzuje argument w sensie sposobu percypowania przez niego dolegliwości fizycznych (I2). Są grupy, w których jakaś struktura przeważa, np. grupa III (orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z oddychaniem) – przeważa struktura CI (jedynek argument ma wykładnik w mianowniku), podobnie w grupie VII (orzeczenie nazywa odczuwanie głodu przez istotę żywą). Można też zaobserwować regularną koincydencję:

- jeśli orzeczenie nazywa dolegliwości fizyczne związane z percepcją słuchową (podmiotowi dolegliwości wydaje się, że słyszy jakieś dźwięki i to stanowi dla niego nieprzyjemne uczucie – II1a), to owo orzeczenie zawsze implikuje argument, który w planie wyrażania będzie miał dwa wykładniki: w celowniku dla oznaczenia istoty żywej i miejscowniku z przyimkiem *w* dla części ciała istoty żywej (AII2); np. *Janowi dzwoni w uszach.*;
- jeśli orzeczenie nazywa dolegliwości fizyczne związane z percepcją słuchową (podmiot dolegliwości traci chwilowo słuch – II1b), to zawsze implikuje argument, który w planie wyrażania będzie miał dwa wykładniki: w mianowniku na oznaczenie istoty żywej i w bierniku z przyimkiem *na* na oznaczenie części ciała istoty żywej (AI1); np. *Jan głuchnie na (lewe) ucho.*;
- jeśli orzeczenie nazywa dolegliwości fizyczne związane z percepcją wzrokową (podmiot dolegliwości traci chwilowo wzrok // zdolność wyraźnego widzenia – II2), to implikuje argument, który w planie wyrażania będzie miał dwa wykładniki: w celowniku dla oznaczenia istoty żywej i miejscowniku z przyimkiem *w* dla części ciała istoty żywej (AII2); np. *Janowi ciemnieje w oczach.*;
- jeśli orzeczenie nazywa dolegliwości fizyczne istoty żywej związane z podwyższeniem temperatury jej ciała – V2, to konstytuuje strukturę jednoargumentową z wykładnikiem argumentu oznaczającego istotę żywą w mianowniku (CI); np. *Piekarze zgrzali się (przy piecu chlebowym).*⁸⁶;
- jeśli orzeczenie nazywa dolegliwości fizyczne związane z osłabieniem kondycji fizycznej istoty żywej (o różnym stopniu intensywności) (VIII), to konstytuuje strukturę jednoargumentową z wykładnikiem argumentu oznaczającego istotę żywą w mianowniku (CI); np. *Jan zmęczył się (przy kopaniu rowu).*⁸⁷;
- jeśli orzeczenie nazywa uszkodzenie ciała, któremu ulega istota żywa i jednocześnie dolegliwości fizyczne, które się z nim łączą (IX), to implikuje

⁸⁶ Zastrzeżenia do *popalił się, popiekł się* – zob. wyżej, przypis 84.

⁸⁷ Z wyjątkiem *osłabł i słabnie* z BII.

dysjunktywny wykładnik argumentu: w mianowniku dla oznaczenia istoty żywej i w bierniku z przyimkiem *w* dla oznaczenia części ciała istoty żywej (AI2); np. *Jan ugryzł się w język*.

Ważna wydaje się też sprawa pełnienia przez argumenty odpowiednich funkcji (por. AD: 111-116, w rozdziale IIC1 – tylko dla orzeczeń kauzatywnych). W każdym przypadku orzeczenie nazywa to, co istota żywa czuje. A. S. Dyszak posłużył się terminem ‘podmiot recepcyjny’ i uznał, że to „istota żywa (osoba lub zwierzę) odbierająca cierpienie w odpowiednim receptorze (stąd przymiotnik określający podmiot – recepcyjny).” (AD: 8). Ponieważ zaproponowałam wcześniej nazwę tej grupy orzeczeń – orzeczenia nazywające dolegliwości fizyczne⁸⁸, to teraz słuszne wydaje się określenie szczegółowe roli wspomnianego wyżej podmiotu recepcyjnego jako podmiotu dolegliwości fizycznej (Pddolfiz), na wzór zaproponowanych przez A. Otfinowskiego (1986, 1994) podmiotów przeżycia psychicznego: podmiotu percepcyjnego, wolicjonalnego, mentalnego, afektywnego (Pdwol, Pdaf itp.). Spotyka się tę rolę także w pracach magisterskich, pisanych pod jego kierunkiem (np. Balcerzak 1992). W jednym ze swoich artykułów A. Otfinowski (1994) zauważa, że niektórzy badacze (np.: Gołąb 1967, Kawka 1980, Zaron 1980) tego typu funkcje włączają do grupy agensa (Ag) lub, odróżniając byt aktywny od pasywnego (np.: Chafe 1973, Fillmore 1971⁸⁹), do grupy experiencera (Exp). Włączanie do szeroko pojętej grupy Ag nie jest jednak fortunate, ponieważ nie wystarcza do ukazania specyfiki predykatów i różnic pomiędzy nimi. W tym samym artykule także podkreśla się brak określania składnikowych ról semantycznych, tzn. spełnianych przez argument także z inną rolą semantyczną (Otfinowski 1994: 175). Warto się więc zastanowić, czy w badanej grupie Pddolfiz nie jest także rolą składnikową. Wydaje się, że orzeczenia wyrażają nie tylko to, co istota żywa czuje, ale także to, co się z nią dzieje w sensie fizycznym. To, iż istota żywa czuje dolegliwość fizyczną, decyduje o podmiotowości tego uczucia – stąd rola Pddolfiz, ale jednocześnie każde orzeczenie w tej grupie nazywa stan, któremu ulega ów podmiot – stąd składnikowa rola patiensa (Pa).

Podsumowując, na podstawie orzeczeń wskazanych przez A. S. Dyszaka w *Orzeczeniach syntetycznych wyrażających cierpienia fizyczne we współczesnym języku polskim* po uwzględnieniu dysjunkcji wyłonił trzy

⁸⁸ Wydaje mi się, że nie zawsze to, co istota żywa czuje, można nazwać cierpieniem, czasami jest to ból, ale także dokuczliwe uczucie np. głodu, nieprzyjemne doznanie np. chłodu, więc jest to raczej pewna dolegliwość o różnym stopniu zintensyfikowania.

⁸⁹ Podaję za autorem.

podstawowe typy struktur: z dysjunktywnym wykładnikiem argumentu (A), z jednym wykładnikiem argumentu (niedysjunktywnym) alternatywnie z dysjunktywnym wykładnikiem tego argumentu (B), z jednym (i tylko jednym) wykładnikiem argumentu (C). Następnie orzeczenia te zostały podzielone na dziewięć grup ze względu na typ zdarzenia, które nazywają. Podział pozwolił na określenie zależności strukturalno-semantycznych i uszczegółowienie roli semantycznej implikowanego argumentu – roli złożonej: podmiotu dolegliwości fizycznej i patiensu (Pddolfiz, Pa).

Tabela: Orzeczenia ze wskazaniem grup strukturalnych i semantycznej

orzeczenia	AI 1	AI 2	AII 1	AII 2	AIII 1	AIII 2	AIV	BI 1	BI 2	BII	CI	CII	gr. sem.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
boli					+	+							I 1
cherła											+		I 1
cięży			+										I 2
ciemnieje				+									II 2
cierpi								+					I 1
cierpie										+			IV
ciśnie					+	+							I 2
ćmi I				+									II 2
ćmi II					+	+							I 2
ćmi się I				+									II 2
ćmi się II				+									VII
dławi						+							III
dławi się											+		III
dokucza			+										I 1
dokuczył			+										I 1
dolega			+										I 1
doskwiera			+										I 1
drapie					+	+							I 2
drapnął się		+											IX 1
drasnął się		+											IX 1
drętwieje										+			IV
drze					+	+							I 2
dusi						+							III
dusi się											+		III
dzwoni				+									II 1 a
dźga się		+											IX 1
dźgnał się		+											IX 1
głodnieje											+		VI 1
głoduje											+		VI 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
głuchnie	+												II 1 b
gniecie					+	+							I 2
grabieje										+			IV
huczy				+									II 1 a
kłuje					+	+							I 2
kłuje się		+											IX 1
kołowacieje										+			IV
kostnieje										+			V 1
kręci					+	+							I 2
kręci się I				+									VII
kręci się II				+									VI 1
krztusi się											+		III
kwęka											+		I 1
łaknie											+		VI 1
łamie					+	+							I 2
łomocze				+									II 1 a
łupie					+	+							I 2
łupnął					+								I 2
łupnęło						+							I 2
martwieje										+			IV
marznie										+			V 1
mdleje I			+										IV
mdleje II											+		VII
mdli						+							VI 2
męczy się I											+		I 1
męczy się II											+		VIII
miękną			+										IV
morduje się											+		VIII
mozoli się											+		VIII
nabolał					+								I 1
nacierpiał się											+		I 1
nagłódował się											+		VI 1
namarzają											+		V 1
namarzli											+		V 1
namarzał się											+		V 1
namdłał się											+		VII
namęczył się I											+		I 1
namęczył się II											+		VIII
namordował się											+		VIII
namozolił się											+		VIII
napocił się											+		VIII
natrudził się											+		VIII
niedomaga	+												I 1
nudzi						+							VI 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
nuży się											+		VIII
obolał											+		I 1
odrętwiał										+			IV
ogłuchł	+												II 1 b
omdlał I			+										IV
omdlał II											+		VII
omdlewa I			+										IV
omdlewa II											+		VII
oparzył się		+											IX 2
osłabia się											+		VIII
osłabił się											+		VIII
osłabł										+			VIII
pali					+	+							I 2
parzy się		+											IX 2
pęka			+										I 2
pękł			+										I 2
piecze					+	+							I 2
piecze się											+		V 2
płonie			+										I 2
pobolał					+								I 1
pobolało						+							I 1
pobolewa					+	+							I 1
poci się											+		VIII
pociemniało				+									II 2
pocierpiał											+		I 1
pocierpli											+		IV
pocierpły(-a)			+										IV
podrętwiały			+										IV
podrętwieli											+		IV
pogrzali się											+		V 2
pokłuł się		+											IX 1
pokręciło												+	I 2
połamało												+	I 2
pomarzli											+		V 1
pomarzły			+										V 1
pomdlały			+										IV
pomdleli											+		VII
pomęczył(-li) się											+		VIII
popalił się									+				V 2 // IX 2
poparzył się		+											IX 2
popiekł się									+				V 2 // IX 2
potrudził(-li) się											+		VIII

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
przecierpiał											+		I 1
przegładza się											+		VI 1
przegłodził się											+		VI 1
przemarzył											+		V 1
przemęcza się											+		VIII
przemęczył się											+		VIII
puchnie			+										I 2
pulsuje				+									I 2
rozboleł					+								I 1
rwie					+	+							I 2
rźnie					+	+							I 2
sforсоваł się											+		VIII
skołczał										+			IV
skołowaciał										+			IV
skostniał										+			V 1
skręca						+							I 2
skręciło						+							I 2
słabnie										+			VIII
sparzył się		+											IX 2
ssie						+							I 2
strudził się											+		VIII
strzyka							+						I 2
strzyknęło							+						I 2
suszy						+							I 2
swędzi					+								I 2
szarpie					+								I 2
szarpnął					+								I 2
szczypie					+	+							I 2
sztywnieje										+			IV
szumi				+									II 1 a
ścierpł										+			IV
ściska					+	+							I 2
ścisnął					+								I 2
ścisnęło						+							I 2
świdruje I				+									I 2
świdruje II				+									I 2
świerzbi					+								I 2
tętni				+									II 1 a
trudzi się											+		VIII
trzeszczy				+									II 1 a
trzęsie												+	V 1
uciska					+	+							I 2
ugryzł się		+											IX 1
ukłął					+								I 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ukłuł się		+											IX 1
ukłuło						+							I 2
umordował się											+		VIII
uraził się		+											IX 3
uraza się		+											IX 3
utrudza się											+		VIII
utrudził się											+		VIII
uwiera					+								I 2
wierci I				+									I 2
wierci II						+							I 2
wycieńcza się											+		VIII
wycieńczył się											+		VIII
wycierpiał (się)											+		I 1
wyczerpał się											+		VIII
wyczerpuje się											+		VIII
wygładza się											+		VI 1
wygłodniał											+		VI 1
wygłodził się											+		VI 1
wymarzył											+		V 1
wymarzył się											+		V 1
wymęcza się											+		VIII
wymęczył się											+		VIII
zabolał					+								I 1
zabolało						+							I 1
zachtłysnął się											+		III
zachtłystuje się											+		III
zaciemnia się				+									II 2
zaciął					+								I 2
zacięło się				+									II 2
zadławił się											+		III
zadrapnął się		+											IX 1
zadrasnął się		+											IX 1
zadyszał się											+		VIII
zadzwońiło				+									II 1 a
zakłuł					+								I 2
zakłuł się		+											IX 1
zakłuło						+							I 2
zakłuwa					+	+							I 2
zakłuwa się		+											IX 1
zakotłowało się				+									VII
zakręciło I						+							VI 1
zakręciło II						+							I 2
zakręciło się I				+									VII
zakręciło się II				+									I 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
zakrzuszył się											+		III
zakrzusza się											+		III
zamęcza się											+		VIII
zamęczył się											+		VIII
zamracza												+	VII
zamroczyło												+	VII
zapało						+							III
zapiekł					+								I 2
zapiera						+							III
zarwał					+								I 2
zarwało						+							I 2
zarywa					+	+							I 2
zasapał się											+		VIII
zasapuje się											+		VIII
zaszło				+									I 2
zasechł			+										IV
zasłabł											+		VII
zaswędził					+								I 2
zasycha			+	+									I 2 // IV
zaszumiąło				+									II 1 a
zaświerzbil					+								I 2
zatkało						+							III
zatyka						+							III
zawraca się				+									VII
zawróciło się				+									VII
zdrętwiał										+			IV
zdyszał się											+		VIII
zemdłał I			+										IV
zemdłał II											+		VII
zemdliło												+	VI 2
zesztywniał										+			IV
zголоdniał											+		VI 1
zgonił się											+		VIII
zgrabiał										+			IV
zgrzał się											+		V 2
zhasał się											+		VIII
ziębi												+	V 1
ziębnie										+			V 1
złatał się											+		VIII
zmachał się											+		VIII
zmartwiał										+			IV
zmarzył										+			V 1
zmęczył się											+		VIII

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
zmiękły			+										IV
zmordował się											+		VIII
znużył się											+		VIII
zziajał się											+		VIII
zziębnał										+			V 1

Wykaz skrótów

- A. Dym. A. Dymna, E. Baniewicz: *Ona to ja*, Warszawa 1997.
- H. Gr. H. Grynberg: *Żydowska wojna*, Warszawa 1989.
- ISJP *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, Warszawa 2000.
- J. Boch. J. Bocheński: *Tabu*, Warszawa 1965.
- K. I. Gał. K. I. Gałczyński: *Poezje*, Warszawa 1994.
- Korp. 1. *Druki ulotne // reklamy edukacyjne*, 2. *Rozmowa o ubezpieczeniach, rozmowa o zakupach*, [w:] Korpus PWN.
- M. B. M. Bukowski: *Wystannik szatana*, Warszawa 1999.
- M. Bor. M. Borowa: *Dominika znaczy niedziela*, Warszawa 1995.
- Mot. „Motor”, nr 31, Warszawa 1974.
- MSJP *Mały słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 1993.
- SFJP S. Skorupka: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 1997.
- SJPDor *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958-1969, wersja elektroniczna.
- SJPSz *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1999.
- S. L. S. Lem: *Niezwycześony*, Warszawa 1995.
- SSG *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich*, red. K. Polański, Kraków 1992.
- STJ Z. Gołab, S. Heinz, K. Polański: *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1968.
- WSOF *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*, red. J. Podracki, Warszawa 2001.
- W. Żuk. W. Żukrowski: *Kamienne tablice*, Warszawa 1994.

Bibliografia

- Balcerzak E., 1992: *Orzeczenia syntetyczne konstytuujące ESZ (bieduje – brakuje)*, maszynopis pracy magisterskiej, Bydgoszcz.
- Benenowska I., 2002: *Elementarne struktury składniowe (wybrane zagadnienia)*, Bydgoszcz.
- Chafe W. L., 1973: *Meaning and The Structure of Language*, Chicago and London.
- Dyszak A., 1992: *Orzeczenia syntetyczne wyrażające cierpienia fizyczne we współczesnym języku polskim*, Bydgoszcz.

- Fillmore Ch. J., 1971: *Types of Lexical Information*, [w:] *Semantics: An Interdisciplinary Reader*, ed. By D. Steinberg and L. Jacobovits, Cambridge, s. 1-88.
- Gołąb Z., 1967: *Próba klasyfikacji syntaktycznej czasowników polskich (na zasadzie konotacji)*, Biuletyn PTJ XXV, s. 3-43.
- Karolak S., 1984: *Składnia wyrażen polipredykatywnych*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, red. Z. Topolińska, Warszawa, s. 11-211.
- Kawka M., 1980: *Słownik syntaktyczno-semantyczny czasowników polskich*, cz. I, Kraków.
- Otfinowski A., 1982: *Z zagadnień transformacyjnego opisu elementarnych struktur zdaniowych*, Bydgoszcz.
- Otfinowski A., 1986: *Z zagadnień transformacyjnego opisu złożonych struktur zdaniowych*, Bydgoszcz.
- Otfinowski A., 1994: *Agens – rola semantyczna niejednoznaczna*, „Prace Językoznawcze Uniwersytetu Gdańskiego” 19-20, s. 173-177.
- Suchenek R., 2001: *O dysjunkcji argumentów implikowanych przez wybrane orzeczenia syntetyczne*, [w:] *Język polski w rozwoju*, red. M. Ł. Szewczyk, Bydgoszcz, s. 227-237.
- Zaron Z., 1980: *Ze studiów nad składnią i semantyką czasownika. Polskie czasowniki z uzupełnieniem werbalnym oznaczające relację osobową z argumentem zdaniowym*, Wrocław.

Summary

In the monography *Synthetic Predicates Expressing Physical Sufferings in Modern Polish* (1992) A. S. Dyszak discussed a group of predicates and, having considered the disjunction, the author distinguished three basic types of structures: With the disjunctive form of an argument (A), with one form of an argument (nondisjunctive) alternatively to the disjunctive form of this argument (B), with one (and only one) form of an argument (C). Next, the predicates, divided onto nine groups, were categorized according to the type of event they named. This categorization allowed to define syntacto-semantic dependencies and the semantic role of the implied argument – the combined role of the object of the physical suffering and the patience.